

Gabriela Bašić Hanžek, *Teorija argumentacije: između pragmatijalektike i epistemoloških pristupa* (Split: Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, 2022), 163 pp.

Knjiga *Teorija argumentacije: između pragmatijalektike i epistemoloških pristupa* Gabriele Bašić Hanžek predstavlja prilagođen tekst autoričina istoimenog doktorskog rada. Knjiga je objavljena u elektroničkom obliku te je (besplatno!) dostupna na mrežnim stranicama Sveučilišta u Splitu.¹

Teorija argumentacije kao disciplina ima nejasan status, ne samo vis-à-vis filozofije i njezinih poddisciplina poput logike i epistemologije već i općenito vis-à-vis drugih znanstvenih disciplina poput psihologije i lingvistike. Drugim riječima, nameće se naoko neodgodivo (pred)pitanje: tko je pozvan kazati što je to dobra argumentacija? Svatko tko je iole upoznat s filozofijskom terminologijom, ali i s počesto redukcionističkim sklonostima (analitičke) filozofije, očekivat će da će upravo filozofi(ja) biti među najglasnijim volonterima. Mi smo ti, reći će filozof, koji takvo što moramo proučavati i normirati. Dapače, nastavit će on, mi to već i činimo – bavimo se valjanim zaključivanjem (logika) i opravdanim vjerovanjem (epistemologija); stoga sve što vas zanima o dobroj argumentaciji možete potražiti kod nas.

Ipak, kako u svojoj knjizi pokazuje Bašić Hanžek, situacija nije ni izbliza tako plošna i jednostavna. Naime, ono što karakterizira teoriju argumentacije kao područje istraživanja upravo je pluralitet pristupa, tj. paradigmi (pri čem te paradigme nisu pojmljene kao nesumjerljive). Autorica navodi tri suprotstavljene paradigme unutar kojih se odvija teoretiziranje o (dobroj) argumentaciji: pragmatijalektika, retorika i epistemološki pristupi. Gore izneseni filozofijsko-redukcionistički odgovor na pitanje nadležnosti karakterističan je samo za posljednju navedenu paradigmu, onu epistemološku. No nešto se pita i ostale. U knjizi Bašić Hanžek, doduše, nešto se pita još i pragmatijalektičare, jer upravo se pragmatijalektika danas smatra najraširenijom argumentacijskom teorijom, dok su epistemološki pristupi drugi po redu.

Autorica ne razmatra retoričke pristupe, ne zato što nisu toliko rasprostranjeni, već za takav potez u uvodnom poglavlju dalje sljedeći razlog:

»S obzirom na drevni i ne odveć kontroverzno nepovjerljiv odnos filozofije prema retorici, ovdje ću zanemariti retorički pristup argumentaciji (v. Tindale

¹ Knjigu se može pronaći na sljedećoj poveznici: https://www.ffst.unist.hr/images/50023367/Teorija%20argumentacije_GBH.pdf

1999), tj. njegovo presezanje u normiranje argumentacije (ne niječući, dakako, legitimnost takvoga deskriptivnog pristupa) <...>«. (p. 1)

Taj citat izdvajam jer on po mom mišljenju lijepo ilustrira, ali i nagovještava autoričinu finalnu poziciju. *Background* Bašić Hanžek (kao, uostalom, i autora ovog prikaza) jest filozofijski. Ona kreće iz filozofijskih postavki, a u njima će, kao ćemo vidjeti, i završiti. Pritom se prvi dio gornjeg navoda može činiti pomalo začudnim, ako ne i rigidnim – zašto uzeti nepovjerljiv odnos filozofije prema retorici kao danost i ne dovesti ga u pitanje? Ta je rigidnost, doduše, ublažena u nastavku gornje autoričine misli – retorika se izostavlja jer joj nedostaje (adekvatna) normativa komponenta. Ipak, kasnije će ona i pragmadijalektiku mjeriti filozofijskim aršinom, mjestimice oštro kritizirajući taj pristup najviše zbog manjka (adekvatnog) filozofijskog utemeljenja.

Glavna su pitanja na koje knjiga želi odgovoriti jesu li pragmadijalektika i epistemološki pristupi argumentaciji zaista međusobno isključivi pristupi; ako nisu, kako bi moglo izgledati njihovo približavanje te što nam to govori o (ne)autonomnosti teorije argumentacije kao znanstvene discipline. Ovdje je već i sam naslov knjige indikativan: autorica kontrastira pragmadijalektiku i epistemološke pristupe, a onda nudi pomirljivo razrješenje sukoba dviju strana – što se može iščitati iz riječi »između«. Pritom treba napomenuti da Bašić Hanžek svoju poziciju nakraju ipak smješta nešto bliže epistemološkim pristupima teoriji argumentacije. Stoga prilog »između« ne referira na strogi centar između dvaju pristupa, već se želi reći da je pozicija koju autorica zagovara *na putu* između dvaju pristupa.

Knjiga se sastoji od triju poglavlja, ne računajući »Uvod« i »Zaključak«. Isto tako, na samom kraju knjige nalazi se kraći dodatak u kojem se iznosi rekapitulacija Lumerove instrumentalističke teorije argumentacije. Prvo poglavlje posvećeno je pragmadijalektici, drugo epistemološkim pristupima argumentaciji, a treće prigovorima pragmadijalektici i epistemološkim pristupima. Pragmadijalektika, u vrlo grubim crtama, kao cilj argumentacije postavlja razrješenje neslaganja (odnosno *konsenzus*) među suprotstavljenim stranama, dok epistemološki pristupi cilj argumentacije vide u postizanju *znanja* odnosno istinitog opravdanog vjerovanja.

Prikazi navedenih paradigmi u prvim dvama poglavljima izneseni su vrlo detaljno, tj., po autoričinu priznaju, »u relativno opsežnome obimu« (p. 96). Radi se, po mom mišljenju, o vrlo korisnim i angažiranim prikazima osnovnih teza i rezultata dvaju konkurentnih pristupa, koji se mogu čitati neovisno jedan o drugom i koji mogu poslužiti kao ulaz ili inicijacija u različite pristupe argumentaciji. Pritom je prvo poglavlje mnogo homogenije od drugog. Naime, pragmadijalektika je (predstavljena kao) relativno jedinstven i ujednačen pristup,

utemeljen u radovima Fransa Hendrika van Eemerena i Roba Grootendorsta, a kasnije teorijski nadopunjen u radovima van Eemerena i Petera Houtlossera. Među epistemološkim pristupima postoji nešto manja konvergencija. Bašić Hanžek u drugom poglavlju obrađuje poziciju Alvina Goldmana, potom onu Cristophera Lumera (kojoj posvećuje najviše prostora) te naposljetku epistemološki pristup koji zastupaju Harvey Siegel i John Biro.

Autoričin stav najeksplicitniji je u trećem poglavlju, tj. u dvama završnim potpoglavljima tog dijela knjige. Rekapitulirajući tamo sve dotad rečeno, Bašić Hanžek argumentira u prilog *umjerenije* kritike pragmatijalektike od strane epistemoloških pristupa, a svakako umjerenije od kritika koje iznosi Lumer. Iako pragmatijalektici zamjera nedostatno filozofijsko utemeljenje i distingviranje osnovnih pojmova (poput *argumenta* i *argumentacije*), ona naglašava kako se radi o pristupu argumentaciji koji nije isključivo filozofski, već seže i onkraj »čisto« filozofijskih preokupacija. Kako ja to razumijem, ona pragmatijalektici ne zamjera toliko što ne nudi čvrstu filozofijsku bazu upravo zato što taj pristup pretendira i na *pedagoški* interes, a uključuje i obiman *lingvistički* rad. Stoga se pragmatijalektičarima ne može u tolikoj mjeri prigovoriti što nisu obavili, takoreći, sav potreban *konceptualni rad*; jer da su to pokušali, ne bi u svom teoretiziranju (i prakticanju) stigli dotle dokle jesu. A najvrjednije je njihovo dostignuće, navodi autorica, pragmatijalektička teorija *pogreški u argumentaciji*. Upravo u tom aspektu Bašić Hanžek nalazi prednost pragmatijalektičkog pristupa, a taj pristup, veli ona, može se opisati kao »teoriju pogreški u argumentaciji s posebnim interesom za dijaloški (socijalni) vid argumentacije« (p. 136). To ne znači da se pogreškama u argumentaciji ne bave i epistemološki orijentirani teoretičari (o čem se govori u drugom poglavlju knjige), no autorica, koliko to osobno uspijevam iščitati, prednost ipak daje pragmatijalektici, i to upravo zbog njezine veće usmjerenosti prema društvenom aspektu argumentacije, odnosno zbog činjenice da je ona uvijek usmjerena na dijalog između dviju ili više osoba.

Budi tomu tako, autorica se ipak više priklanja epistemološkim teorijama, postavljajući konjunktivni uvjet za dobru teoriju argumentacije. Takva teorija trebala bi, navodi Bašić Hanžek, (i) ponuditi adekvatno filozofijsko utemeljenje dobrog argumenta u logičkim i epistemološkim terminima te (ii) ponuditi cjelovitu i sustavnu teoriju pogreški u argumentaciji. Epistemološke teorije, za razliku od pragmatijalektike, zadovoljavaju prvi uvjet. Što se tiče drugog uvjeta, ni jedna od dviju konkurentnih paradigmi taj uvjet ne zadovoljava u potpunosti jer oba pristupa dijele nedovoljno razrađenu i uvjerljivu *monističku* pretpostavku o jedinstvu izvora svih argumentacijskih pogreški, dok zapravo ne postoji konsenzus (a ni dokaz) o tome je li takav jedinstven tretman uopće

moć. Epistemološkim teorijama zato je dana prednost jer, recimo to tako, od mogućih dvaju boda one prikupljaju jedan i pol, dok pragmatijalektika uspijeva prikupiti tek pola boda.

Makar autorica ne uzima pragmatijalektici za zlo činjenicu da ne daje strogo filozofijsko utemeljenje, i to iz razloga što su utemeljitelji tih pristupa nefilozofi sa širim pretenzijama od onih filozofijskih, ona ipak na nekim mjestima njihovu nefilozofičnost predstavlja kao eklatantan propust, mjereći njihov (ne)uspjeh filozofijskim metrom. Prije svega, tu je prvi dio spomenutog konjunktivnog uvjeta, u kojem se eksplicitno navodi nužnost *filozofijskog* utemeljenja. No tu su i poneke autoričine formulacije koje, barem kako to ja vidim, nefilozofima mogu zazvučati preoštro. Primjerice, za pragmatijalektičare kaže kako se »ne upuštaju <...> u ozbiljniju raspravu kakvu bismo mogli očekivati od punokrvne filozofske teorije« (p. 135) te kako »nisu naviknuti na zahtjeve filozofske rasprave« (p. 148), dok za pragmatijalektiku, možda najoštrije rečeno, tvrdi kako »njezina filozofska pozadina zapravo i nije više od tek djelomično razmotrene i artikulirane filozofske rasprave o središnjim pojmovima racionalnosti, razloga, opravdanja, odnosno ponajprije epistemoloških i logičkih problema koji svojim dosegom i složnošću uvelike nadilaze ambicije teorije argumentacije kako su je pokušali osmisлити Van Eemeren i Grootendorst« (p. 150).

To kazavši ne želim nipošto Bašić Hanžek optužiti za filozofijsku aroganciju. Ona u knjizi argumentirano i uvjerljivo zagovara nužnost filozofijske perspektive na teoriju argumentacije, budući da ta teorija, ako ništa drugo, barem na prvi pogled uključuje filozofijske termine. Ipak, smatram da gornje formulacije mogu na neke nefilozofe zainteresirane za teoriju argumentacije djelovati, ako ne kao zabrana bavljenja »tuđim poslom«, a onda barem obehtrabrujuće. Tim više što ona ne smatra da su samo filozofi pozvani govoriti o (dobroj) argumentaciji. Doduše, priznajem da je (navodna) oštrina gornjih navoda možda i stvar osobnog dojma, tj. moje preferencije za blago izraženim kritikama. Oni koji se sa mnom neće složiti mogli bi (opravdano) reći da je Bašić Hanžek jednostavno odlučila »reći popu pop, a bobu bob«, bez pretjeranog ustručavanja i okolišanja: ako je filozofijska komponenta pragmatijalektičkog programa loša, to treba i nedvosmisleno kazati – pa makar to značilo optužiti nekoga za neozbiljnost, neutreniranost i poluartikuliranost. Treba reći da autorica, naravno, ni u jednom trenutku ne prelazi granice akademski prihvatljivog kritičkog diskursa, kao i da se za gore citirane (navodno) oštre kritike ne može reći da nisu konstruktivne, tj. da se iza njih prepoznaje bilo kakva rušilačka namjera ili tendencija.

Što se tiče odnosa teorije argumentacije prema logici i epistemologiji, autorica zagovara stav da se ta teorija u svojem sadašnjem obliku ne može

reducirati ni na epistemologiju ni na logiku. Razlog za nemogućnost redukcije na epistemologiju autorica nalazi u nezadovoljavajućem epistemološkom tretmanu pogreški u argumentaciji, navodeći kako se taj tretman mora odmaknuti od čisto monističkog utemeljenja pogreški i spoznajne ciljeve proširiti na nešto više od samog stjecanja *znanja*. Što se pak tiče svođenja na logiku, ona navodi da i iz pravca logike *možemo* očekivati utemeljenje filozofijskog dijela teorije argumentacije, ali pritom treba uzeti u obzir da teorija argumentacije, a najviše pragmatijalektika, sadržava i vrijednu pedagošku komponentu, pri čem »atribut 'pedagoški' ne smije biti shvaćen pejorativno sa strane logike« (p. 151). Dakle, teorija argumentacije, smatra Bašić Hanžek, barem jednim svojim dijelom jest filozofijska disciplina, no ne može se ustvrditi da će budućnost te teorije ikada biti u potpunosti filozofijska. Zato nastojanja epistemoloških pristupa i pragmatijalektike nisu nespojiva, već (barem djelomično) komplementarna.

Ovu bih knjigu preporučio svima koji žele steći širi uvid u trenutno stanje rasprave u/o teoriji argumentacije i/ili toj raspravi doprinijeti – bili oni filozofi ili ne. Pritom će se filozofi i filozofkinje, po mom mišljenju, malo bolje provesti. Ipak, knjiga Bašić Hanžek nipošto ne služi tomu da bi ukinula međudisciplinarnu suradnju i komunikaciju. Unatoč mjestimice možda preoštro fraziranim kritikama nefilozofijske nerigidnosti i nesustavnosti pragmatijalektike, knjiga poziva na dijalog, razumijevanje i zajednički rad na boljem razumijevanju pitanja (kao i odgovora) što su to dobra argumentacija i uvjerljivi argumenti te čemu oni naposljetku služe. A cijena knjige, kako to često biva, ne govori ništa o njezinoj vrijednosti.

Ivan Restović

